

ARONDEUS LEZING 7 mei 2026 Jip van den Toorn

Ik weet niet of jullie weten wie ik ben, maar ik teken dus voor mijn werk, zodat ik geen woorden hoeft te gebruiken. En het komende half uur moet ik het in woorden over vrijheid hebben, dus laten we zien of dat goed gaat. Zo niet, dan zitten jullie hier heel onvrij naar mijn gedachten over vrijheid te luisteren.

De lieve mensen van de provincie Noord-Holland, die een speciaal Arondeuscomité hebben, vroegen me of ik deze lezing wilde geven. Voor 500 mensen. in een enorme kerk over vrijheid. Mijn eerste vraag wanneer dingen te groot en onbegrijpbaar lijken is altijd of er een beamer is. Dan kan ik me, wanneer alles misgaat nog lekker op mijn tekeningen richten en dan heel langzaam omschrijven wat er op die plaatjes te zien is, daar win je al snel een aanzienlijke hoeveelheid tijd mee. Nu bleek er geen beamer te zijn want het was in een kerk. Toen vroeg ik of er randprogrammering was, iets van zang en dans bijvoorbeeld, of dat al die 500 mensen hier echt komen om te horen wat ik te zeggen heb. Dat laatste was het geval.

Dus daar ben ik dan: ik die voor 500 mensen staat en de verwachting van een lezing over vrijheid.

Maar hoe doe je dat eigenlijk? Een lezing over vrijheid?

Om te beginnen is het misschien goed om na te denken over wat voor taal ik in deze lezing eigenlijk gebruik. Geen zorgen hoor, ik zal niet ineens de rest van de lezing in de taal van de moderne dans doen, of in het Deens. We blijven gewoon bij het gesproken Nederlands. Het gaat me meer om de vraag wat voor terminologie er bij een vrijheidslezing past.

Op het moment dat ik deze tekst schrijf merk ik dat ik neig naar woorden die ik eigenlijk nooit gebruik. Ik type al snel dingen als “verworven vrijheden”, dat we die vrijheid moeten “koesteren” en dat iemand een “held” was. Ik zeg dat eigenlijk nooit. En ik hoor ook bijna nooit iemand zulk soort woorden gebruiken in het dagelijks leven behalve rond 4 en 5 mei. Dan verwerven en koesteren we ons een ongeluk.

Ik snap het ook. Het klinkt al snel gewichtig en serieus en dat wil je natuurlijk hebben wanneer je een vrijheidsstrijder als Willem Arondéus herdenkt en je het over zulke grote dingen hebt als vrijheid. Maar eerlijk gezegd voelen zulk soort woorden ook meteen heel ver weg. Het zijn namelijk woorden die je gebruikt voor een verhaal in plaats van de realiteit.

En misschien is het herdenken, hoe intens of hard dat wellicht ook klinkt, steeds meer een verhaal aan het worden. Want we zitten hier in een zaal vol met mensen waarvan er een hele grote waarschijnlijkheid is dat maar heel weinig van jullie zélf de Tweede Wereld oorlog hebben meegemaakt. Dat betekent overigens niet dat we er niet allemaal, op een manier door getekend zijn. Want de littekens van intergenerationeel trauma zijn echt en daar heeft iedereen, in meer of mindere mate mee te stellen.

Maar het gevaar dat op de loer ligt, is dat we elkaar op elke 4 en 5 mei allemaal gewichtige verhalen vertellen, elkaar op het hart drukken dat we die verhalen niet mogen vergeten, en dat de lezingen dan klaar zijn en dat we denken “zo, wij hebben goed herdacht, op naar huis en nadenken over hoe we de burens op een sympathieke manier vertellen dat we niet mee willen gourmetten” en dat we dan de maanden juni t/m april lekker met andere dingen bezig zijn totdat het weer tijd is voor de gewichtige verhalen.

Een verhaal voldoet aan andere peilers dan de realiteit. Door ergens een verhaal van te maken, zorgen we ervoor dat het meer behapbaar wordt. We gieten gebeurtenissen in een heldere vorm, zodat we ze onderaan de streep netjes kunnen onderverdelen in goed en kwaad. Het idee dat de wereld soms verschrikkelijk wreed is en dat er willekeur bestaat vind ik, en volgens mij heel veel andere mensen, namelijk een heel eng idee.

Als het om de Tweede Wereld oorlog gaat vind ik dat moeilijk. Mijn verkering Tobi heeft de achternaam Lakmaker. Dat was niet vanzelfsprekend, want het was de achternaam van zijn moeder, maar bijna alle Lakmakers zijn vermoord in de Tweede Wereld oorlog en anders zou deze naam zijn uitgestorven. Een hele familie die uitgemoord is. Ik weet niet in

welke woorden, logica of verhaal je zoiets verschrikkelijks kan stoppen. Daar valt geen logica of moraal uit te halen.

En dan ben je dus een lezing aan het geven over vrijheid. Hoe zorg je ervoor dat het geen verhaal wordt, maar dat we het blijven hebben over de realiteit?

Misschien door die vrijheid echt binnen onze huidige realiteit te bekijken. Wat betekent vrijheid eigenlijk tegenwoordig? Ik denk al snel afwisselend aan hele abstracte of hele domme dingen. Zoals een kopje koffie drinken in de zon, zo'n peace-teken, een duif met een takje in zijn mond. We moeten ondertussen niet vergeten dat ik ook cartoonist ben, en dat ik echt bovengemiddeld vaak bezig met hoe een duif met een takje in zijn mond er precies uitziet.

Wat vrijheid precies is, vind ik best moeilijk om te zeggen. Onvrijheid daarentegen, dat floept er zo uit. Er zijn heel veel dingen die onvrij zijn die er op dit moment gebeuren. Waar ik me afwisselend woest en mismoedig door voel.

Wanneer ik in de ochtend mijn telefoon open om te kijken wat er nu weer allemaal gebeurd is, komt de onvrijheid op een presenteerblaadje naar me toe:

Seksisme, racisme, validisme, fascisme, het patriarchaat, homofobie, transfobie, xenofobie. Mensen die hun dorp in de fik steken omdat ze geen gevluchte andere mensen willen opvangen. Weer een rechtszaak van iemand die verkracht is, maar een rechtssysteem dat daders meer beschermd dan de slachtoffers, waardoor de zaak geseponeerd wordt. Het nieuws dat we vol zitten met microplastics en pesticiden. Iedereen. Alleen maar omdat leven. In een land waar er wel richtlijnen zijn, maar ook een systeem dat zoveel mogelijk winst wil maken en er alles aan doet om die richtlijnen te omzeilen.

En moeten we het dan niet hebben over oranje gekken die oorlogen beginnen? En over hoe alles steeds maar duurder wordt?

Wat een koortsdroom van een lezing gaat dit worden als we het hier allemaal over gaan hebben. En wat een deprimerende borrel achteraf.

Ook jammer voor de borrel is dat het onvermijdelijk is dat ik het over oorlogen heb, in een lezing over vrijheid. Maar welke oorlog dan? De oorlogen in Oekraïne, Soedan, Gaza, Congo, Iran? Of de dreigende oorlog hier?

Denkend aan een oorlog die zich hier zou afspelen, komen er al snel beelden in mijn hoofd van mannen die met helmen en laarzen door de straten marcheren. Dat is voor mij hoe een oorlog eruit ziet. Maar mijn beeld van oorlog is gevormd door één oorlog die zich 81 jaar geleden afspeelde. Een wereld die er zo anders uitzag dan onze wereld nu. Ik heb het even opgezocht om een beter beeld te krijgen, maar dat was een wereld waarin volgende voorwerpen nog niet bestonden:

De magnetron

Zonnecellen

Instant noodles

De computermuis

Post its

Het internet

De Balpen

De wegwerpluiers

De plastic tas

In een wereld die zo anders is dan toen, moet een oorlog er toch ook anders uitzien? Zitten we niet eigenlijk al in een oorlog? Misschien is een oorlog niet meer een marcherende soldaat, maar is de oorlog al lang bezig in onze telefoons. In een algoritme waar extreem rechts populisme en zeer conservatieve wereldbeelden op floreren. Ook worden we in

Europa continu gehackt en geïnfiltreerd door Rusland en hebben we allemaal die dikke flyer over een noodpakket op de mat gekregen.

Dat lijkt me verdacht veel op een scenario van hoe een beginnende oorlog eruit ziet. En als dat zo is, hoe reageren we daar dan eigenlijk op?

In gesprekken over oorlog en verzet ontstaat al snel die vraag. “Wat zou ik hebben gedaan?”. Iemand die ik hoop te zijn in zo’n situatie is Willem Arondéus. De man die we met deze lezing eren. Laat me iets over hem vertellen.

Hij groeide op in Amsterdam, waar hij boven het theaterkostuumbedrijf van zijn ouders woonde. Later ging hij naar de kunstacademie wat toen de Quellinusschool heette en nu de Gerrit Rietveld academie. Hij was kunstenaar, hij tekende, hij schreef, maakte tapijten. Hij deed veel werk als illustrator, hele leuke mensen zijn dat, hij maakte reclame posters, kalenders en affiches. Hoe meer ik over hem opzocht, hoe meer ik besef dat we, levend in dezelfde tijd, collega's zouden zijn geweest en min of meer in dezelfde scene zouden hebben gezeten. Eerlijk gezegd zou ik denk ik ook een beetje jaloers op hem zijn geweest, want hij haalde veel meer klussen binnen dan ik.

Hij kwam al vroeg uit de kast en was erg open over homo zijn en kwam op voor de rechten van homos, wat in die tijd enorm ongebruikelijk en dapper was.

Willem Arondéus was 46 toen de Tweede Wereldoorlog in Nederland begon.

Hij weigerde lid te worden van de Kultuurkamer en verspreidde de Brandarisbrieven waarin hij andere kunstenaars opriep om hetzelfde te doen en verzet te plegen. In 1942 werd er in het kunstenaarsverzetsblad De Vrije Kunstenaar één van de brieven gepubliceerd waar ik nu het laatste stuk van zal voorlezen.

“Tegen deze misdadige aanranding van een eeuwenoud cultuurgoed, een eeuwenoud mensenrecht, moeten wij ons verdedigen tot het uiterste. Het moet thans elke kunstenaar duidelijk zijn, dat hij door vrijwillig mee te werken met de nazi's, daarmee zich en zijn collega's aan de onthechting overlevert, daarmee onze gevangenen genomen

vertrouwensmannen verraadt en moreel voor hun lot aansprakelijk staat. Wij behoren allen tezamen: wat één van ons wordt aangedaan, wordt allen aangedaan. Daarom: SABOTAGE tot het uiterste, LIJDELIJK VERZET in alles, BOYCOT tegen elke overloper!

Voor de schrijvers: Dult geen censuur, zendt geen manuscripten in, weigert elke medewerking aan nazi-bladen of couranten, elke publicatie onder gildeverband!

Voor de architecten en beeldende kunstenaars: aanvaardt geen opdrachten, zendt niet in op Nazi-tentoonstellingen, verkoop geen werk aan het Nazi-departement, weigert elke samenwerking met den cultuurraad.”

En nu komt mijn lievelingsstuk uit de brief:

“En voor de Toneelspelers: speel zo beroerd als je kunt, wees zo dikwijls ziek als maar mogelijk is, stuur elke opvoering in de war, vermink de nazipropaganda op het toneel, speel de zalen leeg! En wij geven hiermee meteen de strekking van de toneelspelersbrief, die gezonden werd door: NIEMAND BEZOEKE DEN SCHOUWBURG!

Ook de kunstenaars moeten, als in Rusland, als in Indië, als het ware hun eigen bezit vernietigen, op dat niets in de handen van den vijand zal vallen. Want een vernietigd heden zal winst zijn voor de toekomst. De Grote Slag wordt dit jaar geslagen. In heel de wereld verzamelen zich de krachten daarvoor. Dat ook wij, kunstenaars daaraan deel hebben! Weg met de dictatuur! Weg met de nazi's! Uit ons volk, uit onze cultuur, uit onze arbeid!”

Willem Arondéus werd al snel een belangrijk onderdeel van de verzetsgroep Raad van Verzet, waar hij met onder andere Gerrit van der Veen, Frans Duwaer, Willem Sandberg en Frieda Belinfante persoonsbewijzen vervalsde.

Deze persoonsbewijzen werden al snel ontdekt door de Nazis omdat ze ze gingen vergelijken met de informatie die er in het bevolkingsregister aanwezig was. Er zat volgens deze groep waanzinnig moedige mensen maar één ding op: De papieren zouden niet meer vergeleken kunnen worden als het bevolkingsregister opgeblazen zou zijn.

Op 27 maart 1943 drongen ze, verkleed als politieagenten, met een kleine groep het gebouw van de gemeente Amsterdam binnen aan de Plantage Middenlaan. Ze verdoofden de bewakers en plaatsten explosieven, waardoor het bevolkingsregister werd opgeblazen.

Nadat dit gebeurde heeft brandweer zijn werk helaas te goed gedaan en bleek maar 15 procent van de persoonsbewijzen verloren te zijn gegaan. Het meeste was aan de randen verbrand of verweekt. Dit was na een half jaar werk van overijverige administratieve medewerkers op orde gebracht en daarna kon het bevolkingsregister helaas weer normaal functioneren.

Al snel werd de groep verraden. Sommigen wisten hier nog net aan te ontsnappen zoals Sandberg, van der Veen en Belinfante, maar binnen een week werden er 21 mensen die aan het plannen hebben meegewerkt, waaronder Arondéus, wél gearresteerd.

En 3 maanden later, op 1 juli 1943, werd Willem Arondéus vermoord.

Ik weet dat we het net over terminologie hebben gehad en dat ik stellig heb gezegd dat ik geen abstracte, hoogdravende woorden als “held” voor iemand zou gebruiken in deze lezing. Maar ik ben bang dat ik dat terug moet nemen. Ik kan niks anders over Willem Arondéus zeggen dan dat hij een held is.

Laten we nog even bij de terminologie blijven. Hoe zouden we Willem noemen als hij nu had geleefd? We zouden hem een queer-activist noemen. Iemand die we met zijn strijd voor de rechten van homos “woke” zou zijn. In zijn strijd tegen fascisme is hij Antifa.

Je weet wel, die term die minder dan een jaar geleden veel in het nieuws was omdat er op 18 september 2025 door ons toenmalige kabinet een motie werd aangenomen die Antifa aanmerkt als terroristische organisatie.

Omdat Willem Arondéus toen leefde noemen we hem een held, nu was hij een terrorist geweest.

Het verschil tussen Arondéus en mij, tussen toen en nu, is dat zijn vrijheid op een heel duidelijke manier onder druk stond, en die van mij op dit moment niet. Dit verschil houdt me bezig. Er zijn namelijk groepen wiens vrijheid veel meer onder druk staan dan die van mij, maar hoe laat je je eigenlijk op een goede manier uit over de onvrijheid van een ander? Wanneer is iets eigenlijk je eigen probleem en wanneer is het dat van iemand anders? Mag je alleen maar praten over dingen die je zelf hebt meegemaakt? Of tot in de haarvaten snapt? Als dat zo is dan zou ik me bijvoorbeeld nooit uit mogen spreken tegen de verschikkingen die zich nu in Soedan afspelen.

Maar waarom erger ik me dan zo aan mensen die op barricades staan die niet specifiek hun eigen barricade zijn? Vooral witte, hetero cis mannen met barricades en een moraal die vechten voor een betere wereld, zoals Tim Hofman of Rutger Bregman. Het is toch goed dat ze zich uitspreken tegen onrecht? Aan de andere kant verdenk ik ze al snel van een sprankje zelfprofilering over de rug van iemand anders pijn. Dat gevoel bekruipt me soms ook een beetje terwijl ik zelf deze lezing schrijf. Ben ik niet een wit, geprivilegieerd wijf die de moraalridder aan het uithangen is? Aan de andere kant: je kan het ook niét doen. Maarja, dat levert ook weinig op.

Ik vraag me af wie de verantwoordelijkheid voor een probleem heeft. Of de verantwoordelijkheid voor het bestrijden van racisme bij de mensen van kleur ligt. Of dat je uitspreken tegen transfobie alleen maar voor de trans personen zelf is weggelegd. Als de verantwoordelijkheid voor het oplossen van het probleem alleen maar bij de slachtoffers ligt, dan lossen we het toch nooit op?

Het klopt trouwens niet helemaal dat ik nooit met onvrijheid te maken heb. Als cartoonist ben ik namelijk heel vaak onvrij in het feit dat ik dikwijls gedwongen antwoord moet geven op de vraag “ of ik me nog wel vrij voel om te tekenen wat ik wil”. Voordat ik cartoonist werd had niemand me verteld dat je die vraag om de haverklap om je oren geslingerd krijgt. Wat mensen eigenlijk met die vraag bedoelen is dit: “Durf jij nog wel racistische stereotyperingen te maken die mensen zó kunnen kwetsen dat jij eventueel gevaar zou kunnen lopen?”.

De cartoonwereld is klein en bij elk cartoon-event is het onderwerp impliciet of expliciet vrijheid. Aan de ene kant gaat het over “of je nog wel alles kan zeggen over

gemarginaliseerde groepen” en aan de andere kant gaat het over “of je nog wel alles kan zeggen over de gevestigde macht”. Dat laatste is iets wat in Nederland eigenlijk niet echt een probleem is. Het antwoord hierop is namelijk gewoon “ja”. We leven in een land waarbij je prima een tekening over de koning of het kabinet kan maken en daarmee is wat mij betreft de kous wel af. Maar daar heb je geen cartoonistenconferentie mee gevuld en daarom ben ik de afgelopen jaren bij cartoonevenementen geweest waarbij er iemand vanuit Turkije, de Filipijnen, Iran of Syrië werd ingevlogen om te vertellen hoe gevaarlijk het is om daar als cartoonist te werken. Dat is natuurlijk verschrikkelijk, maar het voelt ook altijd een beetje misplaatst om mijzelf als cartoonist die pijn toe te eigenen. Aan Nederlandse schrijvers wordt nooit de vraag gesteld of de literatuur niet onder druk staat aangezien er regimes bestaan zoals Rusland waarin je niet vrijuit kan schrijven wat je wil.

Dan die andere vrijheids-cartoonistenvraag: “Durf jij nog wel racistische stereotyperingen te maken die mensen zó kunnen kwetsen dat jij eventueel gevaar zou kunnen lopen?”

Sinds de verschrikkingen bij Charlie Hebdo is dit een vraag die de boventoon voert wanneer ik aan iemand vertel dat ik cartoonist ben. Laat me heel helder zijn: wat er daar gebeurd is was afschuwelijk en had helemaal nooit plaats mogen vinden. Wat ik alleen gek vind in alle gesprekken die er daarna over dit onderwerp zijn gevoerd is dat er bij deze vraag van cartoon-vrijheid vooral gekeken wordt naar de vrijheid die er van cartoonisten wordt afgenomen, terwijl het helemaal niet gaat over de vrijheid die de cartoonist van de gemarginaliseerde groepen afneemt.

Toen ik opgroeide in de jaren 90 en '00 werd ik platgegooid met het idee dat iedereen gelijk is. En dat je daarom juist over iedereen grappen moet kunnen maken. Dat pijnlijke grappen moeten kunnen, omdat je die pijnlijke grappen net zo goed over jezelf zou maken. Dit principe gaat echter totaal voorbij aan de ongelijkheid die doordringt tot in de vezels van onze maatschappij. Het ontkent dat helemaal niet iedereen hetzelfde is en dat er mensen zijn die met 10-0 achter staan. Dat je een privilege hebt als je wit bent, of man, of cis, of hetero. En dat er mensen zijn die altijd het nadeel van de twijfel krijgen, in plaats van het voordeel.

Zelf ben ik opgegroeid met het voordeel van de twijfel. En het is misschien stom of naïef, maar ik heb de mensen om mee heen in mijn leven nodig gehad om te voelen hoe het nadeel van de twijfel voelt. Omdat ik geloof dat je je wél moet uitspreken over onvrijheden van een ander, met het gevaar dat het ongemakkelijk wordt of misplaatst, lijkt het me goed om hier een paar voorbeelden van te geven.

Iemand die mij veel over onvrijheid en het nadeel van de twijfel heeft geleerd is een van mijn beste vriendinnen Nina. Een aantal jaar geleden ontmoette ik haar omdat ze bevriend was met een man waarmee ik toen datate. Ik vond haar alleen al snel veel leuker dan die man, dus we kregen binnen no time een hele diepe vriendschap en die man heb ik daarna eigenlijk helemaal niet meer zo vaak gezien.

Ik doop niet zomaar iedereen om tot mijn vriend, dat doe ik het liefst alleen maar met de grappigste en slimste mensen die ik ken en dat is Nina zeker weten. Naast dat ik Nina een van de leukste mensen vind die ik ken, zit ze ook in een rolstoel. Omdat ze een ziekte heeft die gepaard gaat met heel veel zenuwpijn. Ook is ze bruin en lesbisch en lijken mensen door de combi van die drie best vaak in de war te raken. Ik moet hierbij vaak aan de Barbiefilm denken die in 2023 zo'n enorme hit was. Dat werd als een vooruitstrevende film gezien omdat er zoveel diversiteit in zat. Het was alleen wel een heel specifiek soort diversiteit, want elke diversiteit was maar één stap verwijderd van de norm, namelijk een witte, dunne, lopende Barbie. Er was bijvoorbeeld een dikke Barbie, maar die was dan wel wit. Of iemand van kleur, maar die was dan wel net zo dun en lopend. Er was geen Barbie van kleur in een rolstoel. Dat leek te weinig op de originele Barbie.

Als cartoonist wordt ik best vaak gevraagd om naar plekken te komen waar ik nog nooit geweest ben en waarvan ik ook niet echt zeker weet of ik er daarna ooit nog terug kom. Plekken als de bibliotheek van Woerden of de Belgische badplaats Knokke-Heist. Meestal bel ik dan Nina, haal ik haar op met de auto en rijden we met de rolstoel achterin naar de desbetreffende willekeurige plek in de Benelux. De aanwezigheid van Nina maakt het verschil tussen een oersaai uitje en een mega-trip. Naast de sfeer, is er ook wat anders wat veranderd wanneer Nina erbij is. Namelijk mijn wereldbeeld. Want hoe meer ik haar door willekeurige middelgrote gemeentes duw, hoe meer ik zie hoe vreemd mensen op haar reageren. Of nouja, "reageren" is een groot woord. Het is niet reageren, maar negeren. Wanneer Nina in haar stoel zit kijkt het grootste gedeelte van de mensen haar

niet meer aan. Ze kijken naar mij, recht over Nina's hoofd heen. Alsof ze helemaal niet bestaat.

Ik zie het mechanisme dat er achter zit. Mensen voelen ongemak. De "normale" situatie verandert eigenlijk maar een heel klein beetje: er is namelijk iemand die zit in plaats van staat. Maar de blauwdruk van menselijke interactie wordt ineens een beetje anders, waardoor je bewust na moet denken over hoe je eigenlijk communiceert met de ander. En daar komt nog een gedachte bij. Bij iemand die in een rolstoel zit, is er een mogelijkheid dat diegene een ziekte heeft. En ziekte vinden we eng en ongemakkelijk en dat willen we liever niet aankijken.

We leven in een tijd waarbij we constant op een scherm zitten waarop we de wereld precies zien hoe we hem willen zien. De dingen die we niet willen zien die swipen we weg. Beelden van oorlog? Weg. Een video met iemand die heel langdradig met veel nuance praat? Weg. We zijn eraan gewend geraakt om de dingen die we niet willen zien, niet te hoeven zien. Hoe meer de technologie zich ontwikkelt, hoe meer we de wereld inrichten zonder ongemak voor onszelf. Dat zie ik ook wanneer ik achter de rolstoel sta. Mensen swipen Nina weg.

Een ander gedeelte van de mensen kijkt haar wel aan, maar dat is niet bepaald winst. Dat zijn de mensen die tegen haar praten alsof ze niet de volwassen vrouw met een knoepervan een carrière is die ze is, maar alsof we hier te maken hebben met een kind van 3. Dan is er ook nog een groep die haar bovengemiddeld veel fysiek aanraakt en de groep die schreeuwt. Allemaal behoorlijk absurd maar om dit te analyseren zijn er geloof ik andere lezingen nodig op andere momenten.

Nog iemand die me veel heeft geleerd over de nuances van vrijheid en onvrijheid is mijn verkering Tobi Lakmaker, over wie ik het eerder ook al even heb gehad. Het liefst heb ik het de hele dag over hem, maar dat zal ik jullie als volle kerk niet aandoen. Ik heb Tobi leren kennen in een boksschool. Ik kwam er al vrij snel daarna achter dat ik het de grappigste en slimste persoon vind die ik kende, op mijn boekpresentatie hebben we voor het eerst gezoend en vanaf toen vind ik eigenlijk alle dingen leuker om te doen als hij erbij is. Hij heeft een boek geschreven dat ik iedereen aan zou raden om te lezen en heeft een column in dezelfde krant als ik. Tobi is heel veel dingen. Één van die vele dingen is dat hij

trans is. Wat mij, hoe langer dat Tobi en ik samen waren verwarde, is dat iedereen zich alleen maar op dat ene ding focust wanneer het over Tobi gaat. Als cartoonist word ik best vaak voor interviews gevraagd en aangezien we allebei in de publieke ruimte ons werk doen wordt er ook vaak naar ons liefdesleven gevraagd. Behalve dat het eigenlijk nooit écht over ons liefdesleven gaat of over alle dingen die Tobi is. Er wordt alleen maar gevraagd naar dat ene ding: dat hij een trans man is. Het maakt me verdrietig en kwaad dat iemand die zo dicht bij me staat gereduceerd wordt tot dat éne aspect van zijn hele zijn. Ben je wel vrij als je gereduceerd wordt tot datgene waar je vrijheid in hebt? Als alles wat je doet, of je nou een boek schrijft over zee-otters of toneelstuk over onkruid, alles door de bril wordt gezien van de gemarginaliseerde groep waar je toe behoort?

Als witte cis vrouw heb ik de vrijheid om te kiezen wie ik ben. Ik hoef geen verantwoording af te leggen voor een groep waar ik toe behoor en mag groter zijn dan een hokje. Dat is een enorme luxe. Een luxe die ik totdat ik dit inzag altijd voor lief heb genomen.

Dan de derde persoon die me leerde over vrijheid:

Drie jaar geleden had ik het met mijn beste vriendin over bubbels. Over dat ik zoveel tekeningen maakte over AZC's en gevluchte mensen, maar dat ik eigenlijk zo weinig gevluchte mensen kende. Dat in combinatie met het feit dat ik me schaamde voor hoe mijn landgenoten zich uitlieten over gevluchte mensen en ik iets wou doén, maakte dat ik me inschreef voor een taalmaatjes-project in Amsterdam. Grammatica-lessen van mijn hand zou ik niemand aan willen doen, maar als taalmaatje ga je 1 keer per week een uur koffie drinken met mensen die net in Nederland zijn en een beetje kletsen. En laat koffie drinken en kletsen nou precies iets zijn waar ik waanzinnig goed in ben.

Zo werd ik gekoppeld aan Niloo: ik kwam er al snel achter dat het een vrouw was om wie ik verschrikkelijk veel moest lachen en die vol zat van ambitie. Iemand die in haar thuisland 6 dagen per week met haar studie bezig was, zodat ze een van de beste architecten van Iran zou worden. Ze vluchtte uit Iran rond de tijd dat iedereen uit protest hun haar afknipte, zelfs VVD minister Dilan Yesilgoz die dit op nationale TV in een talkshow deed. Dezelfde Yesilgoz die het asielproces voor gevluchte vrouwen als waar ze voor op kwam op dit moment zo moeilijk mogelijk probeert te maken.

Totdat ik Niloo kende dacht ik, ook al schaam ik me hier ook wel een beetje voor, ook soms een beetje als een VVDer. Als je maar zo hard mogelijk je best doet, zo veel mogelijk werkt, goede zin blijft houden, dan kom je er wel in dit mooie Nederland. Dankzij Niloo denk ik daar nu anders over. Ik heb nog nooit iemand gezien die zo hard werkt om dingen te bereiken en op zoveel manieren wordt tegengewerkt. In de twee jaar taallessen, studies doen, stages zoeken, samen CV's rondmailen, werkt ze nu in de Aldi. Ze durft haar ouders dit niet te vertellen omdat ze zich schaamt en schuldig voelt, dat ze zoveel hebben geïnvesteerd in haar studie en dat het haar, ondanks alle moeite, niet lukt om er iets mee te doen.

Inmiddels zijn we geen taalmaatjes meer, maar vriendinnen: Afgelopen week was ik met haar eten en hadden we het over Teheran. De stad waar ze vandaan komt, waar iedereen die ze kent in woont, haar familie, haar vrienden. Die stad is de afgelopen tijd enorm veel gebombardeerd. We hadden het over dat ze ze nauwelijks kan bereiken om te weten of ze nog leven. Niemand durft meer de straat op te gaan aangezien er 45.000 mensen vermoord zijn de afgelopen tijd. Mensen die zich uitspraken en protesteerden. Ze had het erover dat ze waarschijnlijk nooit meer terug kan gaan naar Iran zolang het regime aanblijft, omdat ook zij geprotesteerd heeft, maar dan in Nederland. En dat daar beelden van zijn, en dat het regime haar gevangen zal zetten als ze haar stad weer probeert te bezoeken.

Eerder in deze lezing had ik het erover dat ik wél wist wat onvrijheid inhield, maar niet wat vrijheid nou precies was. Maar misschien is dit het: dat we de mogelijkheid hebben om het op te nemen voor een ander. Wat een luxe dat we hier kunnen protesteren. Dat we ons woest kunnen maken over wat er gebeurt in de politiek of maatschappij en dat we ons dan kunnen uitspreken. Wat een luxe en wat gaan we er laks mee om. Onze vrijheden worden stukje bij beetje ingeperkt, maar we zijn te lamgeslagen, te laks, om er iets aan te doen.

Hoe eindig je een vrijheidslezing?

Met misschien een beetje hoop? Een beetje handelingsperspectief? Wat kunnen we doen? Nou gelukkig heel veel. We kunnen ons uitspreken. Gelukkig hoeven we geen

bevolkingsregister op te blazen zoals Arondéus heeft gedaan, of ons leven te wagen bij een demonstratie zoals de vrienden van Niloo. We hoeven alleen maar op te komen dagen.

Ik weet dat er geen beamer was, maar gelukkig kan ik toch nog een beetje op mijn tekeningen leunen. Want jullie hebben hem allemaal een afgedrukte tekening gekregen. En ik hoop dat jullie die thuis neerzetten, of op je WC hangen, wat ik altijd een enorme eer vind. Om jezelf eraan te herinneren: dat we niet moeten indutten. Dat we ons moeten blijven uitspreken. En dan niet uitsluitend over de onvrijheden die alleen jezelf raken, maar ook zeker over de onvrijheden die iemand anders raken. Want dat raakt je net zo goed, het raakt namelijk de maatschappij die je bent. Het raakt je menselijkheid.

En dan nog een laatste stukje uit een brief van Arondeus, je weet wel, die queer, woke, antifa activist:

Er is geen compromis, geen halve waarheid, geen schuilevinkje meer mogelijk. Deze tijd is er te meedogeloos voor. Hij eischt van elke van onzer een voluit ja of neen, voor of tegen de nazi's. Weg met hen, UIT ons volk, uit onze kunst, uit ons leven!

En voor de toneelspelers: speel zo beroerd als je kunt.